

ЗГУРТУВАННЯ КОЛЕКТИВУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

BUILDING THE TEAM OF PRESCHOOL CHILDREN THROUGH LEISURE ACTIVITIES

У статті розглянуто специфіку лінгвістичних досліджень вербальних асоціацій. Визначаються такі поняття, як асоціативне поле, асоціативний ряд, асоціативно-семантичне поле, асоціативно-семантична група, асоціативно-семантична структура. Результати дослідження. Присутність у семантиці вихідних слів однакових ознак обумовлює формування в межах асоціативно-семантичних структур тотожних денотативних зон, члени яких актуалізують ці ознаки. Асоціативно-семантична група як частина асоціативного поля об'єднує граматично однорідні лексеми, у семантичній структурі яких представлені однакові елементи: вихідне слово (каузема) корелює з асоціатами (рефлексемами) на рівні гіпер- і гіпосем. Поряд із кауземами в асоціативно-семантичні відношення вступають їхні рефлексеми, утворюючи власні асоціативно-семантичні групи. Разом рефлексеми різних рівнів, пов'язані асоціативно і семантично з вихідним словом, вони формують парадигму, яка визначається як асоціативно-семантична структура. У пропонуваній роботі розглянуто питання системності лексики, історії вивчення вербальних асоціацій у рамках різних наук, зокрема й лінгвістики; визначено роль асоціації у формуванні лексико-семантичних парадигм, схарактеризовані асоціативно-семантична група і асоціативно-семантична структура як форми парадигматичної організації лексики. Значення результатів дослідження полягає в тому, що вони розширюють уявлення про асоціативно-семантичну групу як форму парадигматичної організації лексики, доповнюють теорію лексико-семантичних парадигм загалом. Вони можуть стати підґрунтям для подальшого вивчення семантичних кореляцій лексем як у межах семантичних, так і у складі асоціативних полів.

Ключові слова: асоціативно-семантичне поле, асоціативно-семантична група, асоціат, сема, семантична ознака, каузема, рефлексема, денотативна зона.

The purpose of this article is to study verbal associations and their specific character. It describes a special lexical paradigm, the associative-semantic group as one of the lexical paradigms types. In the

proposed work the issues of systemic vocabulary, history of the verbal associations study within the framework of various sciences (including in linguistics) are considered; the role of association in the formation of lexical-semantic paradigms is defined, associative-semantic group and associative-semantic structure are described as forms of paradigmatic organization of vocabulary. Admission of classification and systematization, as well as the adoption of paradigms were used to model associative-semantic groups and associative-semantic structures. The structure of associative-semantic groups and their denotative zones are identified. In the linguistic material analysis, a functional method, context analysis in particular, was used to study the features of associative-semantic lexeme ties actualization in the context.

Systemic vocabulary is traditionally studied through the prism of semantic categories within semantic fields. Such an approach is relevant at the present stage of lexical semantics development, particularly in defining the principles in which language units combine into lexical-semantic paradigms. Linguistics movement in the anthropocentrism direction, the new methods of studying national languages lexical system contributed to the creation of a new way of structuring its vocabulary compound. Therefore, given aforementioned description of a special lexical paradigm, the associative-semantic group, taking into account the extra-linguistic factors that currently have linguistic incarnation, is relevant. An associative-semantic group, being part of an associative field, unites grammatically homogeneous lexemes, in the semantic structure of which the identical elements are represented – the source word (cauzeme) is correlated with associates (reflexemes) at the hyperseme and hyposeme levels. Along with the original cauzeme, in their associative-semantic relations, in turn, their reflexemes come into being, forming their own associative-semantic groups. Together, reflexemes of different levels, associated associatively and semantically with the source word (the name of the day part) form a paradigm, which is defined as an associative-semantic structure.

Key words: associative-semantic group, associative-semantic structure, associate, seme, semantic sign, cauzeme, reflexeme, denotative zone.

УДК 81'373

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/63.2.31>

Ахмад І.М.,

канд. філол. наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови
технічного спрямування № 1
Національного технічного університету
України «Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського»

Чмель В.В.,

викладач кафедри англійської мови
технічного спрямування № 1
Національного технічного університету
України «Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського»

Лисенко Т.П.,

викладач кафедри англійської мови
технічного спрямування № 1
Національного технічного університету
України «Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського»

Практично все ХХ століття пройшло під знаком структуралізму, а вивчення системно-структурної організації словникового складу національних мов стало одним з основних напрямків у лінгвістиці. Системність лексики традиційно вивчається крізь призму семантичних категорій в рамках семантичних полів. Такий підхід не вичерпав своєї актуальності і на сучасному етапі розвитку лексичної

семантики, зокрема в плані визначення принципів, відповідно до яких одиниці мови об'єднуються в лексико-семантичні парадигми.

Асоціації як об'єкт наукових досліджень. Протягом багатьох століть асоціації вивчаються представниками різних наук. Незважаючи на те, що сам термін (асоціація – від лат. Associatio – «з'єднання», «прив'язка», «узагальнення», «зв'язок

з чим-небудь») увійшов в науковий обіг в кінці XVII ст. завдяки Дж. Локку, про три типи «зчеплення» уявлень – за подібністю, за контрастом, за суміжністю в просторі та часі – писав ще Аристотель (Аристотель, 1998). Як зазначає О. О. Залевська, «ідея асоціації є майже настільки ж одвічною, як і проблема мислення» [6, с. 48].

Перші спроби класифікувати асоціації, визначити їх механізм також відносяться до XVII ст. та пов'язані з іменами Р. Декарта, Т. Гоббса, Б. Спінози, Д. Гартлі, Дж. Мілля, Д. Юма та ін. Так, Т. Гоббс зводив асоціації в один клас на основі їх суміжності. Д. Юм виділяв три типи асоціацій: за подібністю, за суміжністю в просторі або часі та за зв'язком причини та дії. Пізніше Ф. Гальтон запропонував таку класифікацію вербальних асоціацій: слова, що викликають сенсорні уявлення, слова, що виражають емоційні переживання, та абстрактна лексика.

У лінгвістиці про асоціації одними з перших заговорили представники психологічного напрямку. Зокрема В. Вундт вважав найбільш важливим законом зміни значення – закон асоціацій, які зводяться до трьох основних процесів: зв'язку за подібністю, зв'язку за суміжністю в часі та просторі та зміни несумісних елементів [4, с. 147]. Його учень М. Траутшольдт поділяв асоціації на зовнішні та внутрішні. Зовнішні асоціації, в свою чергу, діляться на асоціації одночасних уявлень (наприклад, ціле – частина) та асоціації послідовних уявлень (слово + слово = словосполучення, речення); внутрішні асоціації – на асоціації, члени яких перебувають у відношенні виду до роду (липа – дерево), асоціації, члени яких перебувають у відношенні підпорядкування (береза – тополя) та асоціації, члени яких перебувають у відношенні причини та наслідку, цілі та засобу: (говорити – жаж).

Говорячи про увагу лінгвістів до законів асоціації, не можна не згадати Ш. Баллі, який зазначав, що «мовна система представляється нам у вигляді великої мережі постійних мнемонічних асоціацій, дуже схожих між собою у всіх мовців, – асоціацій, які поширюються на всі частини мови від синтаксису, стилістики, лексики та словотвору до звуків та основних форм вимови» [1, с. 90]. Серед вітчизняних лінгвістів про існування систем слів, об'єднаних на основі асоціативно-психологічних зв'язків, писав О. О. Потебня: «... різні сприйняття при відомих умовах асоціюються, з'єднуються між собою так, що одне, яке ми згадували, призводить на пам'ять інші».

Одним з найбільш істотних досліджень вербальних асоціацій у лінгвістиці стало дослідження представника Казанської лінгвістичної школи М. В. Крушевського, проведене ще 80-ті роки XIX ст. Вчений виділив два основні типи асоціацій – безпосередні та опосередковані. До безпосередніх асоціацій він відніс асоціації за подібністю,

причому «ця подібність буде не тільки зовнішня, тобто звукова, або структурна, морфологічна, але й внутрішня, семасіологічна» та асоціації за суміжністю – «ми звикаємо вживати дане слово частіше з одним, ніж з іншим словом».

М. В. Крушевський також відзначав, що «будь-яке слово пов'язане незліченними зв'язками подібності зі своїми родичами за звуками, структурою або значенням і настільки ж незліченними зв'язками суміжності з різними своїми супутниками у всіляких фразах; воно завжди є членом відомих гнізд або систем слів і в той же час є членом відомих рядів слів» [2, с. 28]. Таким чином, вчений розмежував два основних типи відносин між лексемами та два основних типи асоціацій, які в сучасній термінології називаються відповідно відносинами / асоціаціями парадигматичними та синтагматичними.

У подальших дослідженнях було виділено третій тип асоціацій, який А. П. Клименко називає «аграматичним», або «тематичним» (останній використовує і І. Г. Овчинникова), [7, с. 37]. оскільки «слова, що включаються в ряд асоціацій третього типу, можуть вживатися в певному тексті разом в рамках викладу однієї теми».

Слід зазначити, що поряд зі згаданими трьома основними типами вербальних асоціацій вчені виділяють і інші їх різновиди: граматичні, словотворчі, фонетичні, ремінісцентні та інші. Проте, Г. А. Мартинович вважає, що всі види вербальних асоціацій можуть бути зведені до двох найбільш загальних – «асоціацій за суміжністю (в часі або просторі) та асоціацій за подібністю, що визначаються на основі врахування формальних, функціональних та змістовних ознак». Враховуючи досвід попередників, він пропонує наступну класифікацію:

1. Асоціації за суміжністю, до яких відносяться асоціативні пари слів, що не мають істотних спільних ознак у своєму змісті (наприклад, бабуся – млинці), в тому числі і асоціації за принципом частина – ціле (наприклад, бабуся – зморшки). Саме такі асоціації визначені А. П. Клименко як тематичні. Г. А. Мартинович вважає, що більш точною назвою для них буде асоціації метонімічного типу.

2. Асоціації за подібністю, які представляють слова-асоціати, що мають спільні семи. Такі асоціації вчений називає асоціаціями метафоричного (або епітетного) типу. Вони представлені двома підтипами:

– детермінаційні асоціації (асоціації епітетного типу) – пари таких слів, в яких зміст одного члена входить у зміст іншого члена в якості однієї з ознак цього змісту (бабуся – стара, бабуся – вишиває, тощо). Найчастіше це слова, що відносяться до різних частин мови;

– класифікаційні асоціації (асоціації метафоричного типу) – пари слів, що мають в своєму змісті принаймні одну спільну суттєву ознаку

(бабуся – дідусь, бабуся – старенька, білий – чорний, бігти – йти, хліб – їжа, тощо).

У цю схему «вкладаються» асоціації різних типів. Так, фонетичні асоціації типу сом – том і граматичні дім – дома являють собою асоціації за формальною схожістю, а словотвірні дім – домашній мають загальні елементи (тобто схожість) і форми, і змісту [3, с. 255].

Як бачимо, незважаючи на те, що вивчення асоціацій сягає корінням в далеке минуле, зацікавленість у їхньому вивченні не слабшає і в даний час. Розвиток принципу антропоцентризму сприяв впровадженню в науковий інструментарій лінгвістів нових прийомів дослідження мовного матеріалу, серед яких представлений і асоціативний експеримент. З його допомогою семасіологи вивчають семантику лексем; виявляють компоненти значення, які не виявляються за допомогою дефініційного та компонентного аналізів; аналізують парадигматичні та синтагматичні зв'язки слів, тощо. Крім того, лінгвістами був розроблений ряд класифікацій вербальних асоціацій. Проте, незважаючи на їх різноманітність, всі вони зводяться до двох інваріантних асоціацій за суміжністю та за подібністю. Перші визначають парадигматичні відносини мовних одиниць, другі – синтагматичні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ахмад, Інна, Чмель, Вікторія, Вивчення в лінгвістиці асоціативно зв'язаних слів, Теоретичні питання культури, освіти та виховання, Збірник наукових праць. Випуск 2(60), 2015 р., Вид.центр КНЛУ, Київ, 2019. С. 90.
2. Попович М. В. Поняття “дискурс” у метафоричному та логіколінгвістичному розумінні. Філософська думка. 2003. Вип. 1. С. 27–36.
3. Потебня, Александр, Думка та мова, Освіта України Київ, 2008. С. 300.
4. Селіванова О. О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд) К., 1999. С. 147.
5. Fludernik, V. The Fictions of Language and the Languages of Fiction. London: Routledge. 1993 doi.org/10.4324/9780203451007
6. 14. Kent G. H., Rosanoff A. J. A study of association in insanity. *Americal Journal of Insanity.*– 1910. v. 67. P. 37–97.
7. Russel W. A., Jenkins J. J. The complete Minnesota Norms for Responses to 100 Words from Kent-Rosanoff Word Association Test. – Minneapolis, 1954. P. 45–97.
8. Saienko N.S., Semyda Ok.V., Akhmad In.M. Using Social Networks in Teaching ESP to Engineering Students. *Advanced Education*, [S.l.]. 2020. ISSN 2410-8286. URL: <http://ae.fl.kpi.ua/article/view/198083>. P. 38–45.